

AUKUSTIS ROBERTAS NIEMIS IR LIETUVIŲ FOLKLORISTIKA: INDĒLIO Į DISCIPLINOS FORMAVIMĄSI RECEPCIJA

VILMA DAUGIRDAITĖ

Prisimenant, nuo ko buvo pradėta tiesti kelią vienai ar kitai mokslo disciplinai, kaip buvo juo eita, paprastai žvilgsnis krypta į asmenybes, pirmiausia jų mokslinę kūrybą ir su disciplinos istorijos pasakojimu susiliečiančius gyvenimo bei mokslinės veiklos faktus, kurie tampa gairėmis, leidžiančiomis į besiformuojančią mokslo tradiciją pažvelgti ne iš vienos perspektyvos. Lietuvių folkloristikos kelio pradžioje tarp ryškiausių veikėjų minimas suomių folkloristas profesorius Aukustis Robertas Niemis (1869–1931). Esama jau pakankamai apžvalginio pobūdžio tekstų, pristatančių Niemio atliktus lietuvių folkloro tyrimus ir nuopelnus Lietuvai, nušviečiančių selektyviai pasirinktus spausdintų ir rankraštinų jo tautosakos rinkinių istorijos momentus¹. Neabejotinai išsiskiria Stasio Skrodenio darbai, pirmiausia, jo parengtas ir paskelbtas Niemio lituanistinių – tik tautosakinių – raštų tomas², skirtas lietuvių folkloristikai reikšmingiems tekstams,

¹ Stasys Skrodenis, *Baltai ir jų šiaurės kaimynai: lietuvių–estų–suomių senieji kultūriniai-folkloriniai ryšiai*, Vilnius: Vaga, 1989, p. 145–161; Stasys Skrodenis, *Augustas Robertas Niemis: Medžiaga bibliografijai*, Vilnius: Vilniaus pedagoginis institutas, 1992; Stasys Skrodenis, „Aukusti Robertas Niemi ir Lietuva“, in: Aukusti Robert Niemi, *Lituanistiniai raštai: Lyginamieji dainų tyrinėjimai*, sudarė ir iš suomių kalbos vertė Stasys Skrodenis, Vilnius: Džiugas, 1996, p. 13–25; Stasys Skrodenis, *Profesorius Aukusti Robert Niemi ir Lietuva = Professori Aukusti Robert Niemi ja Liettua*, Vilnius: Margi raštai, 2018; Jurgita Ūsaiytė, „Aukusti Roberto Niemio dzūkų tautosakos rinkinys: pretekstas, kontekstas, tekstas“, in: *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2009, t. 37, p. 31–50; Leonardas Sauka, „Aukusti Robertas Niemis“, in: Leonardas Sauka, *Lietuvių tautosakos mokslas XX amžiuje: tyrėjai ir jų darbai*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2016, p. 75–91; Vilma Daugirdaitė, „Tautosakinės Augusto Roberto Niemio veiklos apmatai“, in: A. R. Niemio lietuvių tautosakos rinkinių paveldas: Elektroninė publikacija, parengė Vilma Daugirdaitė ir Jurgita Ūsaiytė, 2017, [interaktyvus], in: <http://archyvas.ilti.lt/niemi-dainos/>; Vilma Daugirdaitė, „Dar kartą apie Aukustį Robertą Niemį ir jo dzūkų tautosakos rinkinį: Tekstologinis žvilgsnis“, in: *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2018, t. 55, p. 82–106.

² Aukusti Robert Niemi, *Lituanistiniai raštai*, 1996.

taip pat Helsinkio archyvuose rastiems su lituanistine veikla susijusiems dokumentams. Antras didelis darbas – 150-ųjų gimimo metinių proga išėjusi monografija *Profesorius Aukusti Robert Niemi ir Lietuva = Professori Aukusti Robert Niemi ja Liettua* (2018), kurioje, susisteminius ankstesnius raštus, apžvelgta mokslinė, kultūrinė ir politinė suomių mokslininko veikla. Taigi visuminį jo lituanistinių darbų vaizdą tariamės jau kaip ir turį. Paskata dar vienu straipsniu sugrįžti prie šio svetimšalio buvo skaitant biografine faktografija grįstus tekstus liekantis įspūdis, kad kaip aksioma šiandien kartojamas dar ankstyvuju sovietmečiu suformuluotas teiginys, jog Niemis padėjo formuoti lietuvių folkloristikai kaip savarankiškai mokslo disciplinai³, plačiau taip ir likęs neišskleistas. Ideologizuoti sovietmečio tekstai, kaip žinoma, dažnusk stengėsi apeiti prieškarinio folkloristikos istoriją ir istoriografiją, kaip ir pavienius jos atstovus, ypač pasirinkusius emigranto lemtį. Tačiau ir XX a. paskutiniame dešimtmetyje bei vėliau pasirodžiusiose publikacijose minėtas teiginys nebuvo papildytas, išplėstas, permąstytas. Straipsnyje ir siekiama žvelgiant iš istorinės perspektyvos išryškinti suomių mokslininko vietą ir reikšmę disciplinos istorijoje, primenant pagrindinius jo lietuviškosios veiklos faktus ir įsiejant juos į anuomet dar tik vykusį lietuvių folkloristikos formavimosi procesą⁴.

Vertinant Niemi kaip vieną lietuvių folkloristikos atsparų, yra svarbi aplinkybė, kad jam buvo lemta susisieti ir su lietuvių liaudies dainų skelbimo, ir su jų tyrinėjimo istorija; ir kiekvienos iš šių folklorinės veiklos krypčių darbai paliko savo žymę lietuvių folkloristikoje. Tyrime, siekiant patikslinti istoriografines nuostatas, jų recepcija XX a. pirmoje pusėje nagrinėjama skyrium.

Kelios įžanginės pastabos: iš lietuvių dainų rinkimo istorijos. XX a. pradžioje, kai poetinė lietuvių liaudies kūryba patraukė suomių folkloristo dėmesį, „lietuvių liaudies daina jau buvo sulaukusi išskirtinio filologų

³ *Lietuvių tautosakos apybraiža*, redakcinė kolegija Kazys Grigas, Ambraziejus Jonynas, Kostas Korsakas (vyr. redaktorius), Leonardas Sauka, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1963, p. 82.

⁴ Permąstyti suomių folkloristo palikimą paakino pernai minėtos 150-osios jo gimimo metinės. Ta proga suomių folkloro žurnalui *Elore* parengta publikacija, iš platesnės kultūrinės ir istorinės perspektyvos pristatanti lietuviškoje istoriografijoje įsitvirtinusią jo mokslinės veiklos vertinimo tradiciją (žr. Vilma Daugirdaitė, „Aukusti Robert Niemi's contribution to Lithuanian folklore studies“, in: *Elore*, Helsinki, 2019, t. 26 (2), p. 68–82, [interaktyvus], in: <http://www.journals4free.com/link.jsp?l=24957177>). Šiame straipsnyje, į Niemi darbus žvelgiant pro lietuvių folkloristikos formavimosi prizmę, neišvengta kai kurių pasikartojančių pastebėjimų.

dēmesio tarptautinēje erdvēje, jas skelbē, apie jas rašē nemažai užsieniečių humanitārū⁵. Tačiau Aukustis Robertas Niemis buvo bene pirmasis, lietuviū dainomis domējēsis kaip folkloristas, priēš akis turējēs jū kaip atskiro tyrimo objekto vaizdā. Čia galima bŭtū priminti, kad XX a. pradžioje istoriškai kitokias sālygas nei Lietuva turējusioje prie Rusijos taip pat prijungtoje Suomijoje folkloristika jau buvo išsikovojojusi pasaulinū pripažinimā. Suomiū išējimui ĩ europinē folkloristikā vartus atkēlē *Kalevalos* runū kilmēs paieškū inspiruotas vadinamasis istorinis-geografinis metodas, arba suomiū mokykla, iškilēs XIX a. pabaigoje istorijos, lingvistikos, literatūros sritis apjungiančią filologijā pritaikius folkloro tyrimams⁶. Su tautiniū tapatybiū konstravimu susietas metodas skatino gilintis ĩ suomiū sakytinēs kultūros genezēs klausimus, kartu ir ĩ jos santykius su kitū Europos tautū kultūromis. Pasak Skrodenio, vienas iš istorinio-geografinio metodo kūrējū Kaarle Krohnas anuomet dar jaunā filologā, studijavusį suomiū kalbā, filosofijā, istorijā, ir patraukē ĩ lyginamosios folkloristikos sritį. O akstino imtis bŭtent baltū ir Baltijos finū lyginamujū dainū tyrimū tikriausiai bŭta ne vieno. XIX a. paskutiniajame dešimtmetyje *Kalevalos* ištakas tyrēs Niemis neabejotinai buvo susipažinēs su istorinio-geografinio metodo pradininko Juliaus Khrono darbais ir drāsiomis jo hipotezēmis apie runū sālyčius su lietuviū ir latviū tautosaka. Ītakos tokiam pasirinkimui, kaip pastebējo suomiū folkloristai, turējo ir kalbos mokslo aplinka, t. y. XIX a. pabaigoje intensyviai plētoti baltū ir finū kalbū santykiū tyrimai, kurie davē pagrindā manyti, kad ir folklore bŭta tokiū pat sāveikū⁷.

Pažintis su lietuviū dainomis prasidējo nuo Antano ir Jono Juškū parengto dainyno *Lietuviškos dainos*, kurio pagrindu Niemis, atrodo, ir planavo savo mokslinius tyrimus⁸. Tačiau, kai 1909 m. trejiems metams gauta Helsinkio universiteto Hermano Rosenbergo fondo stipendija leido atsidēti rimtoms studijoms, prasidėjusioms susipažinimu su Tilžėje ir Vilniuje sutelktais dainū šaltiniais, ěmē aiškēti, kad broliū Juškū dainynai repre-

⁵ Bronē Stundžienē, „Liaudies dainos recepcija pagal Balį Sruogā“, in: *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2016, t. 52, p. 248.

⁶ Frog, „Revisiting the Historical-Geographic Method(s)“, in: *Limited Sources, Boundless Possibilities: Textual Scholarship and the Challenges of Oral and Written Texts. A special issue of RMN Newsletter*, edited by Karina Lukin, Frog and Sakari Katajamaiki, Helsinki, 2013, nr. 7, p. 19–20, [interaktyvus], in: https://www.researchgate.net/publication/297404549_Revisiting_the_Historical-Geographic_Methods.

⁷ Stasys Skrodenis, *Profesorius Aukusti Robert Niemi ir Lietuva*, p. 23–29.

⁸ Aukusti Robert Niemi, *op. cit.*, p. 683.

zentavo, kaip vėliau jis pats teigė, tik „geriausio ir labiausiai išsivysčiusio dainų krašto“ medžiaga⁹. O lyginamųjų tyrimų perspektyvą galėję atverti spausdinti ar Lietuvių mokslo draugijos tautosakos fondo rankraštiniai dainų rinkiniai dar buvo negausūs¹⁰; be to, istorinėje Lietuvoje (savo raštuose mokslininkas ją vadino Rusijos Lietuva) buvo beveik „nerinktų sričių, kadangi 1863–1904 m. užgulusi pikta priespauda darė neįmanomą bet kokį rinkimą“¹¹. Todėl tvirtesnę pagrindą lyginamiesiems tyrimams teko klotis pačiam, surengiant dvi individualias tautosakos rinkimo išvykas: 1910 m. į šiaur rytinį Lietuvos pakraštį, po metų – į Dzūkiją. Į lankytas vietas sugrįžęs po metų folkloristas sudarė ir vieną seniausių lietuvių liaudies dainų garso įrašų kolekcijų, nes kaip tik amžių sandūroje akademinis pasaulis tradicinės kultūros lauko tyrimuose buvo pradėjęs naudoti garso ir vaizdo fiksavimo techniką (fonografa, kinematografa, fotografija). Anuomet Suomiių literatūros draugijai, kurios archyve šie garso dokumentai ir saugomi, jis įrašė, kaip pats teigia, „73 fonografo volelius melodijų, iš viso 333 vienetus, iš pradžių 1911 m. rudenį [Nemunėlio] Radviliškyje, didesniąją dalį Valkininkuose ir Marcinkonyse 1912 m. pavasarį“¹².

Netenka abejoti, kad užsieniečio profesoriaus, kaip jį pristatė to meto spauda, susidomėjimas lietuvių tautosaka, sulaukęs daug dėmesio viešajame diskurse ir palankaus Lietuvių mokslo draugijos įvertinimo (už nuopelnus renkanti ir tirianti lietuvių folklorą jis buvo išrinktas draugijos nariu korespondentu¹³), turėjo tapti rimta paskata ir patiems lietuviams labiau susitelkti prie tautosakinės veiklos. Suintensyvėjęs domėjimosi poetine liaudies kūryba ženklais tikriausiai galima būtų laikyti ir viešojoje erdvėje nuskambėjusius raginimus rinkti tautosaką, ir folkloro dalykų rinkimo bei publikavimo suaktyvėjimą¹⁴. Tačiau vien faktas, kad Niemis rinko Lietuvoje

⁹ *Ibid.*, p. 168–169.

¹⁰ *Ibid.*, p. 177.

¹¹ *Ibid.*, p. 687.

¹² *Ibid.*, p. 176.

¹³ Žr. V visuotinio Lietuvių mokslo draugijos narių susirinkimo posėdžio protokolas, 1911-07-12 (25), in: *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Bibliotekos rankraštynas* (toliau – *LLTI BR*), f. 22, b. 2, l. 254–255.

¹⁴ Plačiau žr. Vilma Daugirdaitė, „Tautosakinės Augusto Roberto Niemio veiklos apmatai“, p. 4. Apskritai ekspedicinės Niemio veiklos matymo ir vertinimo perspektyva lietuviškoje istoriografijoje pakankamai visapusiškai pristatyta, todėl šiame straipsnyje apsiribojama tik nuorodomis (žr. Jurgita Ūsaitytė, „Aukusti Roberto Niemio dzūkų tautosakos rinkinys“, Stasys Skrodenis, *op. cit.*, p. 67–91).

dainas, taip ir nebūtų tapęs kuo nors svarbus ir ypatingas, jeigu ne publikuotą pirmosios ekspedicijos rinkinys. Parankiu argumentu tokiam teiginiui pagrįsti galėtų būti jo mokslinės dainų rinkimo išvykos į Dzūkiją istorija. Sunkiai skynęsis kelią į spausdintą pavidalą, bet taip ir likęs didesnio svorio kultūrinėje sąmonėje neįgijusiu rankraščiu¹⁵, dzūkiškas rinkinys neatsidūrė ir suomių folkloristo lituanistinių darbų recepcijos akiratyje. Spaudoje šmėstelėdavusi informacija, kad profesorius užrašinėjo dainas ir Dzūkijoje, vis primindavo apie šį rinkinį¹⁶, bet nepadėjo jam ilgiau išlikti visuomenės atmintyje ar įgyti bent kiek reikšmingesnio lietuvių folkloristikos raidai vardo. Po Niemio mirties patekęs į Lietuvių tautosakos archyvą, vėliau paveldėtą Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto, kuriame iki šiol saugomas kaip du atskiri archyviniai rinkiniai – LTR 627 ir LTR 628, dzūkiškas rankraštis buvo beveik užmirštas¹⁷. Tuo tarpu kartu su Adolfo Sabaliausko surinktomis dainomis paskelbtam pirmosios ekspedicijos tautosakos rinkiniui istorinę užmarštį įveikti padėjo būtent spausdintas pavidalas. Knyga *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*¹⁸ rėžte įsirėžė į mūsų kultūrinę sąmonę ir užtikrino Niemio įsitvirtinimą lietuvių folkloristikos lauke.

Vienalaikė dainų rinkinio *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje* recepcija: į ką krypo kultūros ir mokslo žmonių žvilgsnis. Impulsų skaitančiajai visuomenei pristatyti 1910 m. tautosakinės kelionės

¹⁵ Žr. Jurgita Ūsaitytė, „Aukusti Roberto Niemio dzūkų tautosakos rinkinys“, Vilma Daugirdaitė, „Tautosakinės Augusto Roberto Niemio veiklos apmatai“.

¹⁶ Antanas Smetona, *Raštai*, t. 3: *Atgimstant*, Kaunas: „Spindulio“ B-vės spaustuvė, [1930], p. 40–41; perspausdinta iš: [Antanas Smetona] V-is, „Mūsų kraštas ir jo pažintis“, in: *Vairas: Literatūros, dailės, mokslo, visuomenės ir politikos laikraštis*, Vilnius, 1914, nr. 2, p. 2–7; Adolfas Sabaliauskas, „Prof. dr. A. R. Niemi (Jo 50 metų amžiaus ir 25 metų lituanologijos darbo paminėti)“, in: *Vairas: Visuomenės, politikos, literatūros, dailės ir mokslo laikraštis*, Kaunas, 1923, nr. 3, p. 18; Adolfas Sabaliauskas, „A. a. prof. A. R. Niemi“, in: *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1931, [kn.] 4, p. 5; Adolfas Sabaliauskas, „Prof. A. R. Niemi (Paminėti jo mirimo dienai)“, in: *Naujoji Romuva: Iliustruotas savaitinis kultūros gyvenimo žurnalas*, Kaunas, 1931, nr. 45, p. 1071.

¹⁷ Ši savita ir įdomi, bet problemiška medžiaga iki šiol neprikelta knygos gyvenimui (plačiau žr. Vilma Daugirdaitė, „Dar kartą apie Aukustį Robertą Niemį ir jo dzūkų tautosakos rinkinį“, p. 89–102). Pasirinktas kitas būdas priminti apie sunkaus likimo rankraštį ir integruoti jį į mokslo tiriamuosius bei taikomuosius darbus: parengta elektroninė publikacija: *A. R. Niemi lietuvių tautosakos rinkinių paveldas*, parengė Vilma Daugirdaitė ir Jurgita Ūsaitytė, 2017, [interaktyvus], in: <http://archyvas.lli.lt/niemi-dainos>.

¹⁸ *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*, Dr. A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos, (ser. *Suomalaisen Tiedeakatemia toimituksia*, sarja B, VI), [Helsinkis (Ryga)], 1912.

medžiagą teikė Aukštaitijoje aptiktos unikalios giesmės – sutartinės ir lyginamiesiems tyrimams aktualių senojo klodo dainų gausa¹⁹. Tačiau lemtinga paskata ir prielaida išleisti dainų rinkinį tikriausiai galima laikyti pažintį su kunigu Adolfu Sabaliausku, sutiktu vienoje iš lankytų parapijų – Nemunėlio Radviliškyje²⁰. Dar XIX a. pabaigoje pradėjęs rinkti poetinę liaudies kūrybą, jis taip pat turėjo sukaupęs nemažą dainų ir sutartinių kolekciją. Tikėtina, kad Niemiui kaip folkloristui imponavo ne tik savamokslio tautosakos rinkėjo turimas nemažos apimties dainų rinkinys, bet ir dainuojamosios to krašto tradicijos, ypač sutartinėmis vadinamų savito stiliaus giesmių, išmanymas: Sabaliauskas ne tik užrašinėjo dainas, bet ir gilinosi į sutartinių (taip pat ir instrumentinių) atlikimo būdus, į dainų ir sutartinių esminius skirtumus; jis pirmasis mūsųose ir išskyrė sutartinę nuo dainos²¹. Iki šiol, atrodo, bus neatkreiptas dėmesys, kad būtent iš tęstiniame leidinyje *Lietuvių tauta* publikuoto Sabaliausko straipsnio daug kas ir buvo paimta rašant dainų rinkinio „Prakalbą“.

Jūdviiejų kartu parengtas dainų rinkinys *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur rytinėje Lietuvoje* buvo išspausdintas 1912 m. Suomų mokslo akademijos lėšomis. Tačiau nepaisant palankių suomių folkloristo domėjimosi lietuvių tautosaka vertinimų ano meto spaudoje, akivaizdžiai stinga ryškesnių vienalaikių paliudijimų, kokias gi mintis kėlė publikuotas dainų rinkinys, pirmiausia – daugiau ar mažiau sąmoningai į tautos reikalus įsitraukusiai inteligentijai, kuri buvo folkloro rinkimo, tyrinėjimo, skelbimo iniciatorė. Skrodenis gana kategoriškai teigia, kad „[t]o meto Lietuvos kultūrininkai, lietuvių liaudies dainų vaizdą turėję iš brolių Juškų rinkinių bei Dzūkijos“²²,

¹⁹ Aukusti Robert Niemi, *op. cit.*, p. 692–693.

²⁰ Duomenų apie tai, kad leisdamasis į pirmąją tautosakinę kelionę Niemis jau turėjo žinių apie tame krašte kunigaujantį Sabaliauską, rasti nepavyko. Turint omenyje, kad į Kauno gubernijos šiaurę folkloristas išvyko 1910 m. birželio 23 d., dar prieš tais metais vykusį Draugijos suvažiavimą, netektų abejoti jo teiginiu, jog tik kelionėje išgirdęs apie dainas užrašinėjusį Nemunėlio Radviliškio kleboną (Aukusti Robert Niemi, *op. cit.*, p. 172).

²¹ Žr., 1910 m. liepos 12 d. Lietuvių mokslo draugijos suvažiavime skaitytą pranešimą „Žiemų-rytiečių lietuvių tautinė muzika“, išspausdintą tęstiniame leidinyje *Lietuvių tauta* (Vilnius, 1911, kn. II, d. I, p. 96–108).

²² Čia reikėtų pastebėti, kad XX a. pradžioje dzūkų dainuojamoji tradicija, kaip ir apskritai Dzūkijos etnokultūrinis paveldas, dar buvo mažai pažinta. Be periodikoje pasirodžiusių pavienių tekstų publikacijų, iš esmės anuomet ją reprezentavo vienintelis didesnės apimties Merkinės apylinkėse XIX a. pabaigoje užrašytų liaudies dainų tekstų rinkinys *Trakiečių dzūkų dainos* (1899). Ir tik XX a. pradžioje, kilus gyvam susidomėjimui folkloru, buvo atkreiptas dėmesys į mažai iširtą kraštą, kuriame gyvena dzūkai, turintys daugybę dainų, galinčių būti „brangių papuošalu net daug turtingesniųjų raštijų, negu mūsų“

tiesiog nesuprato tų dainų (omenyje turimos sutartinės), todėl plačiau jų ir nekomentavo²³. Netenka abejoti, kad spausdintų lietuvių dainuojamosios tradicijos šaltinių fone dainų rinkinys smarkiai išsiskyrė ne tik skelbiama medžiaga, bet ir parengimo principais, todėl tarsi ir reikalavo platesnio pakomentavimo. Vis dėlto reikia neišleisti iš akių, kad ano meto Lietuvos kultūrinė ir akademinė aplinka dar buvo nepalanki rasti tokio pobūdžio komentarams. XX a. pirmais dešimtmečiais, kai dar neturėta savų universitetų ir mokslo institutų, mokslas, tiksliau literatūros istoriko Vinco Maciūnu įvardijimu, buvo daugiau ar mažiau privatus pačių mokslo mėgėjų reikalas²⁴. Pamatus lietuvių folkloristikai pagal išgales taip pat dar tik klojo tie mokslo „mėgėjai“, neturėję jokio tautosakinio, o kartais ir apskritai humanitarinio išsilavinimo, ir tautosakinį darbą dirbę tik greta visų kitų savo darbų, greta aktyvios visuomeninės ir politinės veiklos. Nekoncentruojamas vienoje institucijoje šis darbas buvo atsitiktinis, o sporadiškos disciplinos užuomazgos mezgėsi įvairiuose spaudiniuose – laikraščiuose, žurnaluose, almanachuose, tęstiniuose leidiniuose ir pan. Tokia Lietuvos mokslo istorijos realybė padeda suprasti, kodėl dainų publikacija rado atgarsį palyginti taip pat dar labai jaunoje kultūrinėje spaudoje. Knygos pasirodymo metais katalikiškąją inteligentiją telkusiame kultūros žurnale *Draugija* jo redaktorius kunigas Adomas Jakštas (tikr. Aleksandras Dambrauskas) paskelbė atsiliepimą apie šį „dailų, sąžiningą ir Lietuvai dideliai naudingą darbą“. Priminęs keletą lietuvių dainų edicijos istorijai reikšmingų momentų ir padėkojęs lietuviams talkon šioje srityje atėjusiai Suomų mokslo akademijai, jis, reikia pasakyti, ganėtinai tiksliai įvardijo esminius aspektus, prie kurių vėliau, jau folkloro baruose besidarbavusių mokslo ir kultūros atstovų, bus grįžta ne kartą: 1) pažymėjo, kad rinkinyje skelbiamas unikalumu išsiskiriantis iki tol mažai pažinto regiono dainuojamasis folkloras, 2) atkreipė dėmesį į parengimo privalumus (pirmiausia medžiagos susistemimą), suteikiančius „būsimiems mūsų dainų tyrinėtojams ne vieną palengvinimą“²⁵. Vis dėlto yra pagrindo manyti (nors tiesioginių

((Vincas Krėvė-Mickevičius, Liudas Gira] V. Mickevičius, Girų Liudas, „I tautos tardymo mylėtojus“, in: *Vilniaus žinios*, Vilnius, 1907-07-27 (08-09), nr. 103 (712), p. 1).

²³ Stasys Skrodenis, *op. cit.*, p. 100.

²⁴ Vincas Maciūnas, „Mykolas Biržiška: 70 metų amžiaus sukakties proga“, [1952], in: Vincas Maciūnas, *Rinktiniai raštai*, sudarytojas ir baigiamojo straipsnio autorius Jonas Šlekys, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 802.

²⁵ Adomas Jakštas, „Lietuvių dainos ir giesmės šiaurietinėje Lietuvoje D-ro A. R. Niemi ir kun. A. Sabaliausko surinktos. Annales Academiae Scientiarum Fennicae ser. B. T. VI

paliudijimų rasti nepavyko), kad lietuviškoje terpėje dainų rinkinio pasirodymas pirmiausia buvo reflektuotas kaip kultūros, o ne mokslo faktas, ypač žinant, kad XX a. pradžioje viena iš kultūrinio reiškimosi sričių vis dar laikytas meno mastu dažnai vertintos tautosakos skelbimas. Žvelgiant į poetinę liaudies kūrybą bendrame kultūros kontekste, svarbu priminti dar vieną momentą: dėl istorinių aplinkybių lietuvių kultūriniai reikalai buvo persipynę su tautiniais siekais. Todėl folkloro sklaida XX a. pradžioje, kaip ir ankstesniais šimtmečiais, greta kultūrinės turėjusi dar ir visuomeninę paskirtį: pasitelkus tautosaką siekta gilinti tautinį susipratimą, stiprinti tautinę savigarbą²⁶. Kaip išėjęs Sabaliausko parengtai knygai *Lietuvių dainų ir giesmių gaidos* (Helsinkis, 1916) rašė kultūrininko žvilgsniu ją vertinęs Juozas Tumas-Vaižgantas:

Mokslo knyga. Veltui tačiau manytume, jog ji tėra skiriama kokiems specialistams: tautinės muzikos tyrėjams, kalbininkams. Ak, ji miela maloni kiekvienam lietuviui audringais išklavimo laikais pasiskaityti ir savo kalbelę praturtinti, kaip mūsų brolių ramintasi ir kokia šakota dailė tvirta. Tautosakos rinkiniai turėtų gulėti ant kiekvieno mūsų šviesuolių stalo, idant juos kartkarčiais atsi-voždamas [...] gaivintų smulkėjančią ar benkartėjančią savo dvasią.²⁷

Tokios „mokslo knygos“, kurių adresatu Vaižganto temperamentingai įvardijami ne tik mokslo žmonės – kalbininkai ar muzikai (dar teks palaukti, kol Lietuvoje įsitvirtins folklorinė-etnologinė liaudies dainų traktuotė), bet ir šviesuomenė – tautiškai nusiteikusi, deja, neretu atveju nuo savo lietuviškų šaknų nutolusi inteligentija, nebuvo skirtos masiniam vartojimui. Liaudis ir nebuvo tokių knygų pareikalautoja ar vartotoja. Gal todėl 1912 m. pasirodęs dainų rinkinys ir nesulaukė gyvo atgarsio ar bent paminėjimo plačiajai visuomenei skirtoje periodikoje, nors katalikiškosios ir konservatyviosios pakraipos leidiniuose *Viltis*, *Vienybė*, *Šaltinis* visuomenė buvo informuojama apie suomių mokslininko susidomėjimą lietuvių tautosaka ir jo kelionę po šiaurės rytų Lietuvą renkant dainas. Plačiosiose masėse plito

Suomalaisen Tiedakatemia Toimituksia, XXIV+363 p. in 8-o“, in: *Draugija: Literatūros, mokslo ir politikos mėnesinis laikraštis*, Kaunas, 1912, nr. 71–72, p. 285–286.

²⁶ Plg. Balys Sruoga, „Mūsų tautosaka ir gyvenimas“, [1936], in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 9, kn. I: *Tautosakos studijos, 1921–1947*, parengė Algis Samulionis, Donata Linčiuviėnė, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 429–430.

²⁷ Vaižgantas, „Lietuvių dainų ir giesmių gaidos. Lietuvos šiaurės rytuose surinko kun. A. Sabaliauskas, Nemunėlio Radviliškio klebonas. Helsinkai, 1916. [...]“, [1917], in: Vaižgantas, *Raštai*, t. 20: *Kritika, 1915–1922*, parengė Vytautas Vanagas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 71.

nedidelės apimties dainų (dažnai harmonizuotų) rinkiniai. Tačiau ir šiuo atveju liaudies dainų sklaida, daina, dainavimas suvokti kaip lietuviškumo stiprinimo, apmirusios tautinės dvasios žadinimo priemonė²⁸, tautos ugdymo, integravimo į visuomenės gyvenimą būdas. Tais metais, kai išėjo ar dar tik turėjo pasirodyti *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*, spaudoje taip svarstyta apie liaudies kultūrinius poreikius atitinkančią dainų rinktinę:

Dabar yra atėjęs metas leisti naujas dainų rinkinėlis. Mūsų kaimiečiai, ėmus sodžiams skirstytis vienasėdžiais, tiesa, vis mažiau ir mažiau bedainuoja. Bet daina pradeda kilti kitoje vietoje: prie bažnyčių darosi chorai, kurie mokosi ne tik giedoti, bet ir dainuoti, kurie pagieda bažnyčioje ir padainuoja lietuvių vakaruose. Atsiranda ir šiaip dainininkų mėgėjų, dainuojančių per įvairias kaimo pramonėles. Ir patys sodiečiai noriai griebiasi panaujintų dainelių su gaidomis, dainuojamų kitose Lietuvos apylinkėse. [...]

Daina, atgijant tokiai tautai, kaip mes, daug sveria. Ji vėl suartina nutulusias pakraštes ir sužadina apsnūdusių ir nutautusių sąmonę. Kur gyvasai žodis nepasiekia, ten gaida nueina ir ramiai kelia žmones iš miego. Dainai sunku priešintis: ji nejučiomis įveikia įkietėjusią žmonių širdį.²⁹

Grįžtant prie rinkinio *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*, reikia pažymėti, kad Lietuvos kraštą pamilusio ir į jos istoriją įsigilinusio rinkinio sumanytojo turėta tik mokslinių intencijų, šalia nekeliant jokių tautinių siekimų, – „kad apreiškus jas visuomenei moksliekiems tirinėjimams“³⁰. Galima numanyti, kad visuomene, kuriai adresuojamas dainų rinkinys, jis matęs ne lokalią (suomių ar lietuvių), o daug platesnę, tarptautinę filologų bendruomenę. Dėl tos priežasties knygoje, be publikuojamą medžiagą pristatančios lietuviškos pratarmės, įdėtas ir jos vertimas į vokiečių kalbą. Be to, pats folkloristas ar Suomių mokslo akademija bus pasirūpinę, kad ji būtų prieinama platesniu, nei lietuviškoji terpė, mastu. Šiam atvejui iliustruoti parankus besidairant po Balio Sruogos tautosakinį palikimą aptiktas dėmesį patraukęs faktas, kad „Dainų poetikos etidų“ autorius naudojėsis tik tais lietuvių liaudies dainų leidiniais, „kurie užsieniuose gyvenant te-

²⁸ Liaudies dainų recepcija, atsispindėjusią XIX a. antros pusės – XX a. pradžios lietuviškoje spaudoje, plačiau yra aptarusi Jurgita Ūsaitytė („Dainų recepcija tautinio atgimimo laikotarpio lietuviškoje spaudoje“, in: *Tautosakos darbai*, Vilnius, 2019, t. 58, p. 92–117).

²⁹ Antanas Smetona, *Raštai*, t. 2: *Šviesos takais*, Kaunas: „Spindulio“ B-vės spaustuvė, [1930], p. 263–264; perspausdinta iš: [Antanas Smetona] V-is, „Reikia dainų rinkinėlio“, in: *Viltis: Visuomenės, literatūros ir politikos laikraštis*, 1912-01-04 (17), nr. 2, p. 1.

³⁰ Aukusti Robert Niemi, Adolfas Sabaliauskas, „Prakalba“, in: *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje*, p. IX.

buvo prieinami“³¹. Tarp tokių, kaip matome iš cituojamų pavyzdžių, buvo ir Niemio bei Sabaliausko dainų rinkinys.

Mūsuose platesnio atgarsio kaip mokslo ir sakinės kultūros tyrimų šaltinis šis liaudies dainų tomas sulauks praėjus keliems dešimtmečiams po jo pasirodymo, įkūrus Lietuvos universitetą ir plečiantis folkloristikos horizontams. Tokia leidinio vertinimo linkmė anksčiau ar vėliau turėjo išryškėti, nes mokslinius ir kultūrinius visuomenės poreikius atitikusi knyga pristatė rašto kultūroje dar nepažinto krašto dainuojamąją tautosaką. Kreipdamasis į Suomų mokslo akademiją dėl finansinės paramos knygos leidybai Niemis rašė: „[t]as regionas ligi šiol buvo visiškai netyrinėtas ir patiems lietuviams *terra incognita*“³². Šia publikacija į viešumą pirmą kartą išėjo ir polifoninės liaudies dainos – sutartinės (jų paskelbta arti 800), anksčiau nesulaukusios didesnio kultūros, meno, mokslo, visuomenės veikėjų dėmesio. Kaip minėta, skelbiamos medžiagos kultūrinis unikalumas buvo pastebėtas iškart po knygos pasirodymo. Pristatydamas dainų rinkinį *Draugijos* skaitytojams vienas atidžiausių jo vertintojų Jakštas taikliai pažymėjo: „Pirmučiausia jo svarba tame, kad jis paduoda dainas iš tų Lietuvos sričių, iš kurių ikšiol mes beveik nieko neturėjom. [...] Antra – čia randame netik dainų, bet ir giesmių dainuojamųjų dviese, triese ir net keturiese. Ežerėnų ap. tokias giesmes vadina sutartinėmis“³³. Su liaudies dainų leidiniais iš tyrinėtojo pozicijos susidūręs Sruoga *Lietuvių dainų ir giesmių šiaur-rytinėje Lietuvoje* reikšmę sakinės kultūros tyrimams pabrėžė prilygindamas jas, kaip ypatingą mūsų kultūros atvejį, pirmajam lietuvių liaudies dainynui, 1825 m. išleistam Martyno Liudviko Rėzos. „Kaip ilgus metus svarstymai apie dainas nebuvo galimi be Rėzos dainyno, taip dabar joks mokslinis darbas neįsivaizduojamas be Niemio rinkinio“, – rašė jis vokiečių kalba gintoje disertacijoje (1924)³⁴, tokį teiginį netiesiogiai argumentuodamas gausiomis citatomis iš rinkinio pačiame dainų poetikos tyrime. Ir vėliau šis menine visuma išsiskiriantis rinkinys³⁵, kultūros istorijoje įsitvirtinęs kaip vienas svarbiausių šiaurės rytų Aukštaitijos tautosakinės tapatybės dokumentų, jo

³¹ Balys Sruoga, „Dainų poetikos etiudai“, [1927], in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 9, kn. I, p. 27.

³² Stasys Skrodenis, *op. cit.*, p. 93.

³³ Adomas Jakštas, *op. cit.*, p. 285.

³⁴ Balys Sruoga, „Die Darstellung im litauischen Volksliede“, [mašinėraštis, s. a.], in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 9, kn. II: *Tautosakos studijos kitomis kalbomis, 1924–1932*, sudarė Donata Linčiuviene, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 20.

³⁵ *Ibid.*

minėtas greta kitų dainų šaltinių, parankių tiek įvairiems tradicinės kultūros aspektams tirti, tiek to krašto dainuojamajai tradicijai pažinti³⁶.

Iš tikrųjų suomių folkloristo ir lietuvių dvasininko sudarytas, „svetimo mokslo institucij[os]“³⁷ išleistas dainų rinkinys XX a. pirmoje pusėje daugiau matytas būtent sakinės kultūros tyrimų horizonte kaip iki tol tyrinėtojams nepažinto, su sutartinėmis tapatinamo kompaktiško Aukštaitijos arealo dainuojamąją tradiciją reprezentuojantis šaltinis. Tačiau europinę folkloro šaltinių rengimo praktiką pristačiusios knygos reikšmė lietuvių folkloristikai gerokai išplatėja žvelgiant į ją Lietuvoje anuomet dar tik beišibėgėjančios sakinės paveldo edicijos kontekste. Folkloro leidinių rengimą XX a. ketvirtame dešimtmetyje žymiai į priekį pastūmėjęs Jonas Balys *Lietuvių dainas ir giesmes šiaur-rytinėje Lietuvoje* vertino kaip vieną geriausiai sutvarkytų ir išleistų tautosakinės medžiagos rinkinių, kuris „buvo geras kelrodis mūsų jaunam mokslui, darančiam pirmus žingsnius“³⁸. Profesoriaus šaltinių rengimo patirtis ir mokslinės preferencijos lėmė, kad medžiaga buvo susisteminta ir pateikta tyrinėtojams patogiu pavidalu, pagal galimybes tarmiškai suredaguota (netgi, kaip rašė Jakštas, „[i]nteresingoj prakalboj [...] pabrėžta, kuomi šiaurietiečių lietuvių tarmės skiriasi nuo mūsų literatiškosios kalbos“³⁹), pridėti kiti moksliniam leidiniui priderantys priedai (pratarmė, rečiau vartojamų ir sunkiau suprantamų žodžių žodynelis, duomenys apie dainų pateikėjus, keletas būdingesnių melodijų geresniam dainų ir sutartinių „būdo pažinimui“).

Apibendrinant XX a. pirmoje pusėje kultūrinėje ir mokslinėje spaudoje nuskambėjusius vertinimus, nelieka abejonių, kad kaip vienas pagrindinių leidinio moksliskumo kriterijų minėta suomių folkloristo pateikta, kaip šiandien pasakytume, žanrinio liaudies dainų klasifikavimo sistema⁴⁰. Bet vėl gi – jo pasiūlytas dainos funkcija ir tematika paremtas dainų grupavimas, anuomet taip ir likęs giliau nereflektuotas, ženkliau dainų publikavimo tradicijos nepaveikė. Tiesa, kai kurie dainų rinkinių rengėjai (Mykolas Biržiška, Jurgis Dovydaitis), darydami tam tikrų išlygų, XX a. pirmoje pu-

³⁶ Balys Sruoga, „Dainavos krašto liaudies dainos“, [1925], in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 9, kn. I, p. 250.

³⁷ Adomas Jakštas, *op. cit.*, p. 285.

³⁸ Jonas Balys, „Prof. A. R. Niemi – lietuvių draugas“, in: *Margutis*, Chicago, 1955, nr. 2, p. 11.

³⁹ Adomas Jakštas, *op. cit.*, p. 285–286.

⁴⁰ Jonas Balys, *op. cit.*, p. 11; Mykolas Biržiška, „Prof. A. R. Niemi prisimenant“, in: *Lietuvių dienos*, Los Angeles, 1955, nr. 2 (51), p. 7.

sėje juo rėmėsi⁴¹. Kita vertus, žvelgiant į Niemio ir Sabaliausko dainų rinkinį iš XX a. pirmoje pusėje dar tik besiformavusios lietuvių folkloristikos perspektyvos, jo svarumas matuotinas ne vien tiesioginės įtakos matu. Ne mažiau reikšminga, kad šiai lietuvių liaudies dainų knygai ne vienu atveju buvo lemta tapti atspirties tašku svarstant mokslinės dainų edicijos klausimus. Į jį mokslo žmonių žvilgsnis krypo apmaštant folkloro šaltinių paskirtį, rengimo principus, vertinant išėjusius dainų leidinius. Būtent mokslinės lietuvių dainų edicijos etalonu laikyta knyga tapo pretekstu bene pirmą kartą dainų grupavimą, labiausiai ir išskyrusį jį iš kitų spausdintų dainynų, vienu ar kitu lygmeniu kelti kaip privalomą reikalavimą publikuotam šaltiniui. Žinoma, su folkloro sisteminimu susijusius klausimus kėlė dar tik pavieniai, folklorinio pasiruošimo ir mokslinio darbo praktikos nestokoję, siauruose folkloro populiarinimo rėmuose jau nebetilpę autoriai. Antai Sruoga studijiniame straipsnyje „Dainavos krašto liaudies dainos“ (1924), kritiškai atsiliepdamas apie Vinco Krėvės-Mickevičiaus dzūkų dainų rinkinio parengimą – padrikai, be jokio suskirstymo, įvado, paaiškinimų ir pan. išspausdintas dainas, – pabrėžė, kad nors sunku nustatyti mūsų dainų klasifikacijos pagrindą ir tą klasifikacijos sistemą išlaikyti, „vis geriau davus kad ir netobulą daiktą, negu nieko neduoti“⁴². Tuo tarpu į kultūros istoriją linkęs Mykolas Biržiška ir į spausdintus dainų šaltinius pirmiausia žvelgė iš platesnės istorinės, kultūrinės perspektyvos, nesureikšmindamas parengimo principų. Programiniame straipsnyje brėždamas lietuvių dainologijos kontūrus jis pripažino Niemio ir Sabaliausko pagal mokslo šaltinių rengimo tradiciją sudaryto dainų rinkinio išskirtinę vertę folkloriniu požiūriu, tačiau lygia greta akcentavo ir kultūrinę ar populiarizacinę paskirtį turėjusių publikacijų svarbą dainų mokslui:

[A]tskirų dainų rinkėjų ar atskirų vietovių, sričių, dainų rūšių ir kt. rinkiniai, dėl savo parengimo ir sudarymo ne kartą gal labiau ar mažiau atšokę nuo griežtų D[ainologijos] reikalavimų arba net visai jų nepaisę dažnai atlieka net didesnę visuomeninę (ne griežtai mokslinę) vaidmenį, negu D[ainologijos] mokslo atžvilgiu išlaikytieji. Kalbininkų Nesselmanno, Schleicherio, Fortunatovo ir Milerio, Leskieno, Brugmanno ir kt., literatų Rėzos, Stanevičios ir kt., šiaip patriotų

⁴¹ [Mykolas Biržiška], *M. Biržiškos iš mūsų kultūros ir literatūros istorijos*, kn. 1, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto leidinys, 1931, p. 29–30; Bronė Kazlauskienė, „Vestuvinių lietuvių liaudies dainų klasifikacija“, in: *Literatūra ir kalba*, t. 11: *Lietuvių tautosakos stilius ir žanrai*, ats. redaktorius Ambraziejus Jonynas, Vilnius: Vaga, 1971, p. 322.

⁴² Balys Sruoga, „Dainavos krašto liaudies dainos“, p. 244.

ir dainų mėgėjų Daukanto, Ant. Juškos, Basanavičiaus, Kalvaičio ir kt. rinkiniai nėra nustelbti folklorininko Niemio, kad ir jo drauge su kun. Sabaliausku 1912 parūpintas rinkinys mūsų D[ainologij]ai metodologiniu atžvilgiu vaidina lemiamąjį vaidmenį; ateityje taip pat greta folkloristinių turėsimė ir kitokių, net palaidžių rinkinių, kurie D[ainologij]ai ir gali būti reikšmingi.⁴³

Apibendrintai tariant, XX a. pirmos pusės rašytiniuose tekstuose paliudyta dvejojama dainų rinkinio *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje* recepcijos linkmė: jis matytas ir kaip iki tol nepažinto, su sutartinėmis tapatinamo kompaktiško Aukštaitijos arealo dainuojamąją tradiciją, ir kaip mokslinę folkloro šaltinių rengimo praktiką pristatanti knyga. Tiesa, jo tiesioginė įtaka mėgėjiško paviršutiniškumo neišvengusioms kalbama laikotarpio liaudies kūrybos publikacijoms buvo menka; tačiau praktinėje plotmėje realizuotas mokslinio lietuvių liaudies dainų publikavimo projektas buvo parankus telktis svarstant sakytinio paveldo mokslinės edicijos klausimus.

Niemio tiriamieji darbai XX a. pirmos pusės lietuvių folkloristikos požiūriu. Jau buvo užsiminta, kad Lietuvoje XX a. pradžioje mokslinė folkloristikos mintis dar tik mezgėsi – tautosakos rinkinių prakalbose, įvadiniuose straipsniuose, periodiniuose leidiniuose skelbtuose rašiniuose. Liaudies dainų tyrinėjimas, Niemio žodžiais tariant, taip pat priminė „žemą mišką, iš kurio aukščiau neiškyla nė viena viršūnė“⁴⁴. Todėl profesoriaus straipsniai, pranešimai, studijos, kuriuose siekta pateikti lietuvių liaudies dainų rinkimo ir tyrinėjimo istoriją, atskleisti lietuvių, latvių, suomių, estų dainų pirmines formas ir dainų formos plėtrą ar išryškinti tautosakos tekstų paraleles, smarkiai išsiskyrė to meto lietuviškos folkloro istoriografijos fone.

Šiandien neabejojama, kad „Niemis žengė reikšmingą žingsnį tirdamas lietuvių liaudies dainas“⁴⁵. Tačiau jo, kaip tyrėjo, lituanistinės publikacijos, į lietuvių folkloristikos lauką perkėlusios istorinio-geografinio tautosakos tyrimo metodo daigus, kartu atvėrusios naujas perspektyvas komparatyvistiniams tyrimams, netapo svarbia atspara dar tik besiformavusiai tautosakos mokslo tradicijai. Suomių kalba parašytų mokslo darbų recepcijos sudėtingumą lietuviškoje terpėje pirmiausia lėmė kalbos barjeras. Geriausiu atveju

⁴³ [Mykolas Biržiška] M. B-ka, „Dainologija“, in: *Lietuviškoji enciklopedija*, t. V, Kaunas: Spaudos fondas, 1938, p. 1347–1348.

⁴⁴ Aukusti Robert Niemi, *op. cit.*, p. 184.

⁴⁵ Leonardas Sauka, *op. cit.*, p. 90.

keletą dešimtmečių tik apie 1913 m. išėjusią studiją *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai*⁴⁶ lietuvių istoriografijoje prasprūsdavo kokia miglota užuomina ar bibliografinė nuoroda. Antai istorinę dainų apžvalgą pristatęs literatūros istorikas Biržiška, neturėdamas galimybių pasiremti suomių folkloristo įdirbiu aptariant rašytinius šaltinius, jo studiją, tarsi paraštinį faktą, paminėjo tik literatūros sąrašė⁴⁷, nors gausi XVI–XX a. istoriografinė medžiaga joje buvo aptarta ar bent suminėta. Suomių kalba parašyto darbo neprieinamumas paaiškina, kodėl ir Sruoga, gerai orientuodamasis tautosakinuose raštuose, iki Biržiškos *Lietuvių dainų literatūros istorijos* (1919) pasirodžiusius istoriografinius tekstus vadino šiokiais tokiais bandymėliais, kurie „turėjo daugiau pripuolamos, *ad hoc*, reikšmės negu mokslinės vertės“⁴⁸. Kad kalbos barjeras atsiliepė mokslinės informacijos sklaidai, matyti ir iš Sruogos disertacijos teksto, kai pristatydamas suomių indėlį į lietuvių liaudies dainų tyrimus jis išskiria rinkinį *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje* apsiribodamas vieninteliu sakiniu, jog, be rinkinio įvado, Niemis suomių kalba yra parašęs ir knygą apie dainas *Tutkimuksia liettualaisten kansanlaulujen alalta*, o išnašoje nurodydamas su ja nesusipažinęs⁴⁹ (nekyla abejonių, dėl kokių priežasčių). Kita vertus, tikriausiai ne tik kalbos barjeras buvo kliūtis, kad suomių folkloristo darbai neatrado vietos besiformuojančioje lietuvių mokslo tradicijoje (bent jau iš pradžių). Nesant pagyvėjimo dėmės lietuvių folkloro istoriografija, Sruogos daktaro disertacijoje, kaip ir ano meto akademinėje aplinkoje, liko nepastebėtas dar 1920 m. Prūsijoje vokiečių kalba paskelbtas ankstesnius autoriaus baltų ir finų dainų ryšių tyrimus apibendrinantis ir plėtojantis straipsnis⁵⁰.

⁴⁶ Aukusti Robert Niemi, *Tutkimuksia liettualaisten kansanlaulujen alalta*, t. I, (ser. *Suomalaisen Tiedeakateman toimituksia*, sarja B, XII), Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seuran kirjapainon osakeyhtiö, 1913.

⁴⁷ Mykolas Biržiška, *Lietuvių dainų literatūros istorija*, [d.] 1, Vilnius: Lietuvių mokslo draugijos leidinys, 1919, p. 92.

⁴⁸ Balys Sruoga, „M. Biržiška ir mūsų dainos“, [1925], in: Balys Sruoga, *Raštai*, t. 9, kn. I, p. 230–231.

⁴⁹ Balys Sruoga, „Die Darstellung im litauischen Volksliede“, p. 20–21, 178.

⁵⁰ Tai buvo Tilžėje 1919 m. lapkričio 24 ir gruodžio 1 d. (tuo metu Niemis čia gyveno ir rengė Lietuvos mokyklos pertvarkymo projektą) skaitytas pranešimas apie lietuvių ir suomių liaudies dainų ryšius, kuris vėliau paskelbtas ne tik vokiečių, bet ir lietuvių kalba: Aukusti Robert Niemi, „Die Beziehungen zwischen der litauischen und finnischen Volks poesie“, in: *Litauische Warte*, Tilsit, 1920, nr. 1, p. 2–39; Aukusti Robert Niemi, „Santykiai tarp lietuvių ir suomių dainų“, in: *Prusu lietuvių balsas*, Tilžė, 1920-01-10–1920-01-15, 1920-01-18–1920-01-22, nr. 8–15, 18–22.

Suomių kalba parašyto teksto platesnės sklaidos problemą suprato ir autorius, todėl dar 1913 m. buvo kreipęsis į Lietuvių mokslo draugiją dėl finansinės paramos *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimų* vertimui į labiau paplitusią mokslo aplinkoje vokiečių kalbą. Prašymas dėl finansinių aplinkybių nebuvo patenkintas; siūlyta darbą išversti į lietuvių kalbą ir paskelbti kad ir *Lietuvių tautoje*⁵¹. Bet tuomet studijos vertimas taip ir nepasirodė. Inicijtyva išsiversti ją atgims tik beveik po dvidešimties metų.

Poreikis atsigrežti į Niemio darbus iškilo tada, kai Lietuvos mokslo pasaulis, padalytas į daugiau ar mažiau aiškias disciplinas, XX a. ketvirtame dešimtmetyje papildė ir folkloristika. Prie šios naujos Lietuvoje mokslo disciplinos formavimosi svariai yra prisidėjęs Mykolas Biržiška, jau iki tol nemažai dirbęs lietuvių folkloristikos (pirmiausia dainų) istorijos srityje, ir čia, kaip ir literatūros moksle, literatūros istoriko Leono Gineičio teigimu, rinkęsis istoriografinį profilį⁵². Šios aplinkybės gerokai paaiškina, kodėl suomių kalba parašytą studiją, pateikiančią datomis, vardais, pavadinimais mirgančią dainų istoriografijai svarbių istorijos ir senosios raštijos šaltinių apžvalgą, jis žodyno ir suomių kalbos gramatikos pagalba buvo įveikęs savarankiškai⁵³. Kita vertus, gilinantis į lietuvių dainų skelbimo ir tyrinėjimų istoriją, jau nebuvo galima apeiti iš esmės vienų pirmųjų šios srities studijų – suomių folkloristo tiriamųjų darbų. Ypač 1913 m. išėjusių *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimų* – pirmosios tokio pobūdžio ir apimties knygos. Būtent Biržiška, 1930 m. profesoriui lankantis Kaune, ir pasiūlė šį darbą išversti į lietuvių kalbą⁵⁴. Iki to laiko į sakytinę kultūrą daugiau žvelgta kaip į meninį, estetinį savaiminę vertę turintį reiškinių, todėl sąlygos ir galimybės visapusiškesnei veiklai ir visapusiškesniam požiūriui į patį folklorą nebuvo palankios.

Studijos vertimas paskelbtas 1932 m. prie Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto veikusios Tautosakos komisijos leidinyje *Mūsų tautosaka*⁵⁵. Tačiau platesnio atgarsio ir tuomet nesulaukta. Žinant, kad

⁵¹ Vertimo finansavimo klausimas buvo svarstytas Lietuvių mokslo draugijos komiteto 1913 m. gegužės 31 d. posėdyje (*LLTI BR*, f. 22, b. 3, l. 65–66) ir VII visuotinio Lietuvių mokslo draugijos narių susirinkimo, vykusio 1913 m. birželio 10–12 d., posėdyje (*LLTI BR*, f. 22, b. 3, l. 72–73).

⁵² Leonas Gineitis, *Lietuvių literatūros istoriografija ligi 1982*, Vilnius: Vaga, 1982, p. 257.

⁵³ Mykolas Biržiška, „Prof. A. R. Niemi prisimenant“, p. 7, 15.

⁵⁴ Vilma Daugirdaitė, „Dar kartą apie Aukustį Robertą Niemį ir jo dzūkų tautosakos rinkinį“, p. 85–86.

⁵⁵ Aukusti Robert Niemi, „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“, iš suomių kalbos vertė Adolfas Sabaliauskas, in: *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1932, [kn.] 6, p. 10–284. Čia šį tą reikėtų

folkloristikos židiniu tapusiame universitete tautosakos srityje dominavo literatai, tautosaką kaip estetinės prigimties faktų kompleksą laikę literatūros istorikų ir muzikų darbo objektu⁵⁶, sunkiai tikėtina, kad vadinamosios suomių mokyklos atstovo mokslinis tekstas būtų galėjęs inspiruoti platesnes diskusijas. Kitas dalykas, kad dažnųsyk tautosakinis darbas dirbtas be aiškesnių ir platesnių užmojų, koncentruojantis į liaudies kūrybos rinkimą bei skelbimą ir disciplinos refleksijai rodant mažai dėmesio⁵⁷. Tokia situacija lėmė, kad studijos vertimas į lietuvių kalbą buvo paminėtas tik išsamiau ir profesionaliau tuo metu Vakarų Europos universitetuose folkloristiką studijavusio Balio komentaru, išspausdintu, beje, ne universiteto leidinyje, o kultūrinėje spaudoje. Išsakes kritikos vertimui, pateikęs konspektingą turinio apžvalgą, pripažinęs tyrimo rezultatų ribotumą dėl turimos medžiagos apimties, jis pažymėjo, kad Niemio studija –

pirmas darbas, kur mūsų dainas nagrinėjant išeinama iš siaurų lokaliųjų ribų ir apsižvalgoma plačiau. Žinoma, tyrinėjimai, padaryti remiantis gausia naujai surinkta medžiaga, duos nemaža papildymų ar pataisų, tačiau šiuo metu, šalia M. Biržiškos ir B. Sruogos, tai svarbiausias teoretiškas mūsų dainų tyrinėjimo darbas.⁵⁸

Tačiau šis suomių autoriaus tyrimas (kiti, apimtimi mažesni darbai liko neišsiversti), kaip ir jo savaip diegtos istorinio-geografinio metodo idėjos, besiformuojančioje mūsų mokslo tradicijoje savo vietos taip ir neatrado. Be

patikslinti. *Mūsų tautosakos* šeštame tome be „Tyrinėjimų“ buvo publikuotas ir pranešimo „Lietuvių ir latvių aidai suomių liaudies poezijoje“, skaityto Suomiių mokslų akademijos visuotiniame susirinkime 1911 m. sausio 21 d., vertimas (p. 285–310). Kiek klaidinančiai pastarasis tekstas (gal dėl vertėjo patirties stokos) pristatytas kaip 1913 m. išėjusios studijos skyrius. Beje, tautotyrininkas Antanas Mažiulis enciklopediniame straipsnyje apie Sabaliauską mini, kad jis buvo išvertęs ir kitus Niemio darbus, „liečiančius lietuvių tautosakos tyrinėjimus (vestuves, burtažodžius), bet jie liko rankraščiais“ ([Antanas Mažiulis] A. Mž., „Sabaliauskas 1. Adolfas“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. 26, Boston: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1961, p. 242); kiek anksčiau rašytame Sabaliauskui skirtame nekrologe straipsnio autorius tokios informacijos nepateikia (Antanas Mažiulis, „Kan. A. Sabaliauskas – Žalia Rūta“, in: *Aidai*, München, 1951, nr. 7, p. 325–328).

⁵⁶ Balys Sruoga, „Mūsų tautosaka ir gyvenimas“, p. 424.

⁵⁷ Žr. Juozas Ambrazevičius, „Naujas žingsnis į pasakų mokslą“, in: *XX amžius*, 1937-03-25, nr. 68 (226), p. 9; taip pat plg. Petras Vaičiūnas, „Redakcijos žodis“, in: *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1930, [kn.] 1, p. 3–5; Vincas Krėvė Mickevičius, „Tautosakos rinkimo darbas ir jo sunkumas“, in: *Mūsų tautosaka*, Kaunas, 1930, [kn.] 1, p. 14–16; Balys Sruoga, „Mūsų tautosaka ir gyvenimas“, p. 429–430.

⁵⁸ Jonas Balys, „Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai“, in: *Vairas: Mėnesinis kultūros žurnalas*, Kaunas, 1933, nr. 10, p. 221.

kelių paties Balio lyginamųjų studijų⁵⁹, kuriose remiamasi suomių mokyklos atstovų nuostatomis dėl tautosakos kūrinio variantų plitimo erdvėje ir laike, daugiau tokio pobūdžio tyrimų nepasirodė. Šiuo atveju ne mažiau svarbus ir vienalaikis Balio darbų (tiksliau, dainos apie nuo žirgo kritusį bernelį tyrimo) vertinimas. Jie laikyti per ankstyvais tuometinėmis Lietuvos sąlygomis. Biržiškos žodžiais tariant, suomių metodo pritaikymas,

ypačiai tebestingant mums dar savo krašto centralizuotos ir susistemos dainienos, nepasiekia savo tikslo [...] ⁶⁰. Folkloristinis tyrinėjimo metodas ne tik dėl panašių į minėtąją priežasčių atsargiai apdairiai tegali būti taikomas, pats kelia įvairių jau abejonių ir rezervų, o ir dėl kitų mokslo disciplinų dainoms intereso dainotyroje gauna susitikti su tų disciplinų metodais. ⁶¹

Žvelgiant plačiau, šio kritiško pasisakymo apie istorinį-geografinį metodą kontekstą praturtina XX a. ketvirtame dešimtmetyje Rusijos moksle vykę pokyčiai, kai ideologizuojamos rusų folkloristikos objektu tapo Vakarų šalių mokslo kritika, kurios strėlės nukrypo ir į vadinamąjį istorinį-geografinį metodą, arba suomių mokyklą⁶².

Kad ir kaip būtų, nors XX a. pirmoje pusėje vadinamosios suomių mokyklos metodologinių principų taikymas išliko tik užuomazgų pavidalu, Niemio darbai vienaip ar kitaip darė įtaką folkloristikos disciplinos sampratos Lietuvoje brandai. Iš esmės viename pirmųjų tekstų, kuriame lietuvių dainologija (nebūtų perdėta teigti, kad tam tikra prasme ir apskritai lietuvių folkloristika) buvo pristatoma kaip savarankiškas mokslas, savo laiku epochiniu vadintas veikalas *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai* be jokio platesnio jo pakomentavimo buvo minimas kaip reikšmingas faktas, o istorinis-geografinis metodas – kaip vienas pagrindinių folkloro mokslinio pažinimo būdų, jam priešpastatant dainotyroje taikomus ir kitų mokslo disciplinų metodus⁶³. Taigi atspirties tašku renkantis ne Niemio mokslinės

⁵⁹ Jonas Balys, „Nuo žirgo kritęs bernelis: Vienos liaudies dainos nagrinėjimas“, in: *Tautosakos darbai*, Kaunas, 1935, t. 1, p. 142–178; Jonas Balys, „Griaustinis ir velnias Baltoskandijos kraštų tautosakoje: Lyginamoji pasakojamosios tautosakos studija“, in: *Tautosakos darbai*, Kaunas, 1939, t. 6, p. 3–235.

⁶⁰ Šiame kontekste verta priminti, kad tiek Niemis, tiek Balys jų taikyto metodo privolumus apibrėžė gana atsargiai, teigdami, jog išvadų dėl kūrinio kilmės ar dainos formos raidos tikslumas priklauso nuo turimos medžiagos.

⁶¹ [Mykolas Biržiška] M. B-ka, „Dainologija“, p. 1348.

⁶² Татьяна Иванова, *История русской фольклористики XX века: 1900 – первая половина 1941 г.*, Санкт-Петербург: Дмитрий Буланин, 2009, p. 523–526.

⁶³ [Mykolas Biržiška] M. B-ka, *op. cit.*, p. 1348; taip pat žr. Juozas Baldauskas, „Mokslas ar autoreklama“, in: *Mūsų tautosaka*, Kaunas, [1936], [kn.] 10, p. 191–197.

biografijos faktų apžvalgą, o jo lituanistinės veiklos recepciją XX a. pirmoje pusėje, galima formuluoti išvadą, kad suomių folkloristo tiriamieji darbai (pirmiausia, be abejo, *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai*), nors ir nedarė didesnio ar mažesnio poveikio folkloro tyrimų turiniui, prisidėjo prie folkloristikai kaip disciplinai būtino platesnio požiūrio formavimosi, pripažįstant, kad poetinę liaudies kūrybą galima suvokti ir vertinti ne vien meno principų plotmėje.

Apibendrinant. Skaitant apžvalginius tekstus apie suomių folkloristą Aukustį Robertą Niemį ir jo lituanistinius darbus, lieka įspūdis, tarsi jis stūksotų kaip vienišas kalnas, taip ir neįsiliejęs į dar plyną ano meto lietuvių folkloristikos peizažą. Lygia greta neabejojama: jis padėjo susiformuoti lietuvių folkloristikai kaip mokslinei disciplinai. Straipsnyje, nepateikiant kokios nors naujos empirinės medžiagos ar naujų pirminių šaltinių, bet žvelgiant į Niemio lituanistinį palikimą iš lietuvių folkloristikos istorijos perspektyvos, koreguojamas dažnųsyk būtent taip matomas ano meto folkloristikos kraštovaizdis.

Dėl istorinių aplinkybių Lietuvoje gerokai susivėlino tautosakos rinkimas bei skelbimas, skurdo ir tyrimų sritis, o pavienės folklorinės tradicijos studijos nesusilydė į sistemingesnį tiriamąjį darbą. Todėl XX a. pradžioje Lietuvos visuomenę su moksline profesoriaus veikla daugiausia supažindindavo tik periodinėje, kultūrinėje spaudoje pasirodantys gilesnės refleksijos stokoje informacinio pobūdžio straipsniai. Į akademinį diskursą Niemis įsietas tik praėjus kelioms dešimtims metų po jo darbų pasirodymo. Sutapo, kad jo lituanistinės veiklos vertinimai kristalizavosi kartu su lietuvių folkloristikos kaip savarankiškos mokslo disciplinos formavimu si – XX a. trečiame ketvirtame dešimtmetyje. Vis dėlto tiesioginės tų darbų (ypač tiriamųjų) recepcijos nebūta ir tuomet, nes vis dar koncentruojantis į folkloro populiarizaciją folkloro tyrimų sritis buvo gerokai apleista. Kita vertus, savaip istorinio-geografinio metodo idėjas diegusius tautosakinius Niemio raštus, pirmiausia studiją *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimai* (nors ir paliktą savaiminio reikšmingumo lygmenyje), buvo paranku telktis kaip argumentą, kad folkloristika, kaip ir kiti mokslai, turi įvairių metodologinių priėgų savo objektui tirti ir pažinti. Tačiau tuo tiesioginiai studijos „komentari“, atrodo, ir bus išsisėmę.

Akademinio diskurso (folkloristikos) ir kultūros lauke Niemis plačiau matytas ir reflektuotas kaip tautosakos rinkėjas, kartu su Adolfu Sabaliausku parengęs ir išleidęs dainų rinkinį *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje*

Lietuvoje. Tai buvo pirmas atskiru leidiniu išleistas rašto kultūroje nepažinto krašto liaudies dainų rinkinys, pateikęs ir platų iki tol mažai dėmesio sulaukusių sutartinių vaizdą. XX a. trečiame ketvirtame dešimtmetyje jau pajavirėję folkloristikos tekstai leidžia teigti, kad rinkinys sudarė rimtas prielaidas poetinės liaudies kūrybos ir apskritai lietuvių kultūros tyrimams plėstis. Ši su folkloristo išmanymu parengta dainų knyga praturtino ir anuomet dar skurdžią į tyrėjų poreikius, o ne plačiąją visuomenę orientuotų šaltinių rengimo patirtį, neabejotinai prisidėdama (nors ir netiesiogiai) prie mokslinės dainų edicijos formavimosi.

AUKUSTI ROBERT NIEMI AND LITHUANIAN
FOLKLORE STUDIES: THE RECEPTION
OF HIS CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT
OF THE DISCIPLINE

Vilma Daugirdaitė

Summary

Formulated during the Soviet period but not further expanded, the claim that the Finnish folklorist Aukusti Robert Niemi (1869–1931) contributed to the formation of Lithuanian folklore studies as an independent academic discipline, has been reiterated like an axiom up until now. Focusing on this statement as the point of departure, the author discusses researcher's place and significance in the history of the discipline.

Due to historical circumstances, the collection and publication of folklore and the field of folklore research was in want. Therefore the Lithuanian studies conducted by the Finnish scholar, who introduced the historical-geographical method in his own way and opened new perspectives for comparative research, stood out against the background of Lithuanian folklore historiography. However, due to the language barrier the works written in Finnish did not become a weighty stepping stone for the tradition of folklore research that was still developing in Lithuania. They entered the academic discourse only a few decades after their publication. On the other hand, the reception of Niemi's work in Lithuanian studies crystallised together with the formation of Lithuanian folklore studies as an independent scientific discipline, that is, in the 1920s–1930s. Therefore, the Finnish scholar's research into songs influenced, in one way or another, the maturity of the concept of the discipline, contributed to the formation of a broader approach to folklore studies, although it did not have a greater impact on the content of the research itself.

In the field of academic discourse and culture, Niemi was wider seen and reflected as a collector of folklore, who, together with Adolfas Sabaliauskas, prepared and published the song collection *Lietuvių dainos ir giesmės šiaur-rytinėje Lietuvoje* (*Lithuanian Songs and Hymns in North-Eastern Lithuania*, 1912). As the first printed collection of folk songs from a country not yet known in the culture of writing, it created serious prerequisites for the expansion of research into poetic folk creation. In addition, this song collection matured the ideas of academic song editing. As folklore studies were gaining impetus and the need for sources for scientific purposes arose, the collection of folk songs prepared by the experienced folklorist was a guiding light for the editors of oral heritage sources.